Česká a slovenská literární spolupráce v britském válečném exilu

MICHAL JAREŠ, Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha

Otázka, jaká vlastně byla česká a slovenská literární spolupráce v britském exilu, je otázkou de facto dvojí: ptající se, jaká vlastně byla celá válečná exilová literatura a jaký byl vztah Čechů a Slováků v tomto „výjimečném stavu" po roce 1938. Kultura západního válečného exilu znamenala již v roce 1945 pro českou a slovenskou literaturu spíše „nevýraznou" kulturní epizodu. Nasvědčují tomu nejen nemnohá kritická zhodnocení dobového rázu, ale také pozdější nepříliš vstřícná kulturní politika státu, při které se jen sotva mohl exilový kulturní život zabydlet, usadit a být alespoň adekvátně zhodnocen. Problém totiž nastal již ve chvíli, kdy drtivá většina aktérů té doby buď odešla po roce 1948 opět do dalšího exilu (Egon Hostovský, Karel Brušák, Ivan Jelínek, Juraj Slávik, Pavel Tigrid, Viktor Fischl, Jiří Voskovec), byla komunistickým režimem odsouzena k mnohaletému žaláři (Jiří Mucha, Theo H. Florin, Eduard Goldstücker) či dokonce popravena (Vlado Clementis). Zbylí aktéři (Zdena Ančík, Viktor Kripner, František Langer, Adolf Hoffmeister nebo Ota Ornest) se k pobytu v západním exilu příliš nevraceli, byť tato jejich zkušenost se mnohdy projevila v jejich dalším působení – například Ota Ornest jako překladatel velmi slušně přetlumočil mnoho anglicky psaných divadelních her. Z celé emigrační beletrie tak zůstaly na dlouhou dobu jen dva, maximálně tři svazky – Hostovského *Listy z vyhnanství* a román *Sedmkrát v hlavní úloze*, a Langerova kniha *Děti a dýka*. Vždyť již Pavel Tigrid v dobovém článku z roku 1941 v časopisu *Kulturní zápisník* horlil, že „*po dobu dvou let svobodní Čechoslováci v Anglii nevydali jedinou dobrou knihu beletrie, sbírku veršů, neuspořádali hodnotný divadelní večer. (...) Není možno, abychom ze sentimentality přijímali všechno jako umělecký výkon (...), a věřili, že kdekdo může napsat báseň jen proto, že je pryč z domova a že se mu stýská.*"[1] Tato teze se ostatně dá vztáhnout na část exilové tvorby až do roku 1945.

O poezii, alespoň dle knižně vydaných textů, napsal ve svém obsáhlém referátu Václav Černý že: „*Celá ta tvorba působí na tebe na první pohled, ze stanoviska domácí poezie, dojmem jakéhosi na pět let prodlouženého, nekonečného básnického roku 1938* (...)."[2] Jistě – ale přece jen by neměla ta šestiletá snaha literárního exilu zaniknout v hukotu letadel a „našich" letců z RAF, případně v hádání se Wenzela Jaksche nebo Milana Hodži s Edvardem Benešem – jména jako Ivan Jelínek, Pavel Tigrid, Karel Brušák nebo Juraj Slávik či Theo H. Florin by měla být připomínána jako dosti důležitá jména autorů literárně činných i literárně a kulturně srovnatelných s autory v českých i slovenských zemích válečných let.

Druhá část otázky je ještě problematičtější: vztah Čechů a Slováků byl místy deformován určitou polohou vidět z české strany Slováky buď jako folkloristicky „zajímavý" objekt, případně nebrat příliš vážně otázky sebeurčení a chápání celého slovenského „problému" jako spíše regionálního než národního. To se zejména v počátcích formování

[1] TIGRID, Pavel: O kritická měřítka. In: *Kulturní zápisník,* 1941 (7. 6. 1941), č. 2, s. 12.

[2] ČERNÝ, Václav: Česká beletrie emigrační. In: *Kritický měsíčník,* roč. 8, 1947 (18. 1. 1947), č. 1 – 2, s. 10.

exilové politiky stávalo hlavním problémem mezi vznikající vládou a ve vztahu Osuský – Beneš, respektive Hodža – Beneš. „*Často sa Čechom vytýka, že nechápu slovenskú psychológiu, tu je na mieste vytknúť Slovákom, že nechápu psychológiu českú,*“ napsal ve svém článku Zo skúseností Slováka v českom prostredí[3] Fedor Hodža, a pokračoval: „*Zvláštny druh mentality, ktorú Masaryk nazval rakušáctvom, v Čechách stále ešte žije. Osobné vzťahy medzi ľuďmi sú stále do velikej miery určované spoločenským, majetkovým a hlavne mocenským postavením. Sú to viacej vzťahy podriadenosti a nadriadenosti, ako vzťahy založené na skutočnej ľudskej a mravnej hodnote. (...) Na Slovensku sa často Čechom vytýkala duplicita a oportunizmus – pekné slová, nanič skutky. (...) Považujem za peknú slovenskú tradíciu (...), že osobné vzťahy medzi ľuďmi zostávaly neporušené i pri naprosto rozdielnych názoroch, trebárs i vo veciach obecných – politických.*“

Ovšem: jistý zvláštně deformovaný obraz Slovenska/Slováka vycházel i ze samotného vnímání samotných Slováků v emigraci – vždyť například Juraj Slávik píše ve *Slovenském chýrniku* (vydáno v Paříži) z roku 1940 ve svém Listu otca synovi v emigrácii: „*Pamätáš sa na krásny slovenský ľud pod Tatrami, ktorý nosí najkrajšie kroje na svete?*“[4] Podobně píše Viera Dožilinská (pseudonym autorky Viery Nájemníkové-Krejčové) ve své divadelní hře *Pod bičem Mnichova* (hra je psána česky i slovensky):

Zuzka (zpívá za scénou): „*Tancovala a neznala, hej ta ju mamka naúčala.*“
(vchází na scénu): „*Zapchala jej za pás pierko, hej tancuj, tancuj moja dievko.*“
Jurášik: „*No, čo ty šaľo – o polnoci si tu vyspevuješ, ako by si šla zavčas rána na žatvu...*“[5]

Vcelku přesně tento vztah z české strany charakterizoval František Langer ve svém článku Slovenština u českých autorů: „*Skoro každý český autor se musil vyzpovídat ze své nostalgie po Slovensku a každý se nějak pudově musil přihřát na slovenské přítomnosti v svém idealizovaném národním celku*“[6] a ještě přesněji se vůči němu vymezil ze strany slovenské Vlado Clementis v předmluvě k antologii *Zem spieva*: „*Aj keď slovenská literatúra nedosiahla a nemohla dosiahnuť tej šírky a bohatosti, ako literatúra česká, nebola nikdy jej ‚folkloristickým‘ prívažkom. (...) Čím bohatší a na vyššej úrovni stojaci, ba čím ‚svojbytnejší‘ bol literárny a duchovný život slovenský, tím pevnejší a tvorivejší bol jeho sväzok s literatúrou českou.*“[7]

Britský exil, kterého by si tento referát chtěl nejvíce všímat, a odchod do něj se konal v několika vlnách, a proto o kulturním, resp. literárním dění lze také mluvit v několika pat-

[3] HODŽA, Fedor: Zo skúseností Slováka v českom prostredí. In: *Nové časy,* roč. 2, květen – červen 1944, č. 10 – 11, s. 137.

[4] NERESNICKÝ (= Slávik, Juraj): List otca synovi v emigrácii. In: *Slovenský chýrnik*, roč. 2, 1940 (15. 3. 1940), č. 3, s. 24.

[5] DOŽILINSKÁ, Viera: *Pod bičem Mnichova.* Československá informační služba : New York, 1944, s. 43.

[6] LANGER, František: Slovenština u českých autorů. In: *Nové časy*, roč. 2 (Londýn), 1943 (august – september), č. 1 – 2, s. 20.

[7] CLEMENTIS, Vlado: Úvodom. In: *Zem spieva. Výbor zo slovenskej poézie.* Londýn : Edice Mladého Československa sv. 2, 1942, s. 6.

rech – od autorů, kteří psali již v předchozích letech po úplné nováčky, jejichž debuty se objevují až ve válečné době. Navíc se v britském exilu scházelo množství exulantů z předchozích jiných míst a Británie se stávala také pro některé často jen přechodným pobytem. Proto v tomto exilovém místě najdeme původní velmi silnou československou kolonii z Francie, která v roce 1940 společně s poraženou armádou od Agde odešla do Velké Británie, stejně jako uprchlíky z Blízkého východu, kam také vedla jedna z únikových cest z okupovaných zemí. Náš hlavní zájem by se tedy chtěl soustředit na (pokud existovala) vzájemnou spolupráci a kooperaci českého a slovenského osazenstva exilového literárního kruhu, a hledat případné styčné body. Tím nejzřetelnějším je – jak již poznáme z předchozí citace Václava Černého – trvalý a udržitelný vztah československé inteligence, která naprosto odmítla jak mnichovskou dohodu, tak i následné vytvoření protektorátu a Slovenského státu. Tato masarykovská tradice zejména v britském exilu pokračovala v permanentní bublině první republiky: slavily se vzájemné svátky republiky, každého 7. března bylo s velkou pompou připomínáno výročí narození T. G. Masaryka. Proto by se logicky měla vzájemná kooperace mezi kulturními (literárními) osobnostmi chápat jako naprosto univerzální a stále se rozvíjející v určité návaznosti na minulé roky, i s jejím odkazem vzájemného střetávání a soupeření. Ovšem stejně jako v dnešní době záleželo jen na několika jedincích, kteří byli i přes deklarování nerozborného svazku dvou národů schopni s takovou situací něco dělat v praxi. Literární spoluprací můžeme myslet zejména vzájemně se inspirující působení hlavně v prostorách tištěného projevu: zatímco v armádě se rozdíly stíraly ihned a v politickém životě byly zastoupeny ideou trvajícího Československa či tzv. československé akce, v literatuře bychom mohli charakterizovat spíše jako chození kolem sebe.

Knižní produkce

Připomeňme si hned na počátku první a nejevidentnější tištěný projev, tedy exilovou knižní produkci. Ta se většinou týkala bezprostředně otázek politických, které rozebíraly nejrůznější situace zejména pomnichovské a posléze problémů vztahu mezi exilovou vládou a situací doma, případně pozdějšího válečného uspořádání. Proto zde nacházíme množství knižně vydaných přetisků nebo přednášek a úvah, ve kterých svou nezanedbatelnou roli hrají i jednotlivé přednášky pro Slovenský seminář nebo Československý výbor pro slovanskou vzájemnost,[8] a v pozdější době také texty věnované partyzánskému boji na Slovensku nebo historii vztahů Čechů a Slováků.[9] Velmi podstatnou práci zde odvedl například Janko Šuhaj, který sestavil několik brožurek bibliografií, týkajících se právě otázek Československa (například *What to read about Czechoslovakia. Selected list of english books on Czechoslovakia.* Londýn, nákladem Čechoslováka 1943).[10]

[8] Mj. Clementisovy brožury *„Panslavizmus" kedysi a teraz.* (Londýn : Československý výbor pro slovanskou vzájemnost, 1943) nebo *Slováci a Slovanstvo. Předneseno v Slovanském semináři v Londýně dne 20. a 27. 9. 1943* (Londýn : Československý výbor pro slovanskou vzájemnost, 1944); dále též texty Milana Hodži, Alexandra Kunošiho, Štefana Osuského nebo Václava Patzaka.

[9] Např. kniha Ludwiga Freunda *D-Day in der Slowakei. Eine Minute nach Zwölf füer die Deutschen aus der ČSR.* (Londýn : Einheit [1944]) či práce J. B. Murana nebo Karla Nigrina (*Čech a Slovák počas republiky.* Londýn : Čechoslovák, 1944).

[10] Janko Šuhaj je mimo jiné také spoluautorem knihy *Bitva o Československo v britském veřejném mínění.* (Londýn : Čechoslovák, 1941), kterou sestavil společně s Bohušem Benešem.

Zatímco však českou literární produkci lze v její nepříliš rozvětvené čistě literární poloze charakterizovat jako snahu vydat texty nejrůznější kvality (od veršů Ivana Jelínka až po povídky, fejetony a básně vojáků-debutantů), slovenská produkce je veskrze chudší a kromě Thea H. Florina a Věry Szathmáryové-Vlčkové nenacházíme takřka původní slovenskou exilovou poezii vydanou knižně.[11] V produkci románové se pak představuje slovenské válečné exilové písemnictví snad jen společenský román Anny Michalcové *Strom bez ovocia* (New York, 1945). Příběh Marienky Lukášovej, která přijede k rodině Horváthových v Chicagu, však působí spíše pousmání v jeho místy až křečovité snaze spojit čistě ženské psaní s dobovými reáliemi.[12] Podobně však jako česká nakladatelská politika exilu se i ta slovenská snažila alespoň rámcově přinést díla vznikající nebo vzniklá na Slovensku – vydání románu *Pole neorané* Petra Jilemnického v Ľudové knižnici Mladého Československa v roce 1943 bylo podobným činem jako vydání Olbrachtova *Nikoly Šuhaje, loupežníka* z roku 1942.

V této souvislosti lze zmínit také cyklostylované brožurky vydávané Vojenskou katolickou duchovní službou v edici Mrtví živým, kde mj. vyšly i drobné výbory nazvané *Slováci Slovensku* (zde zastoupeni Viliam Paulíny-Tóth, Vajanský, Hviezdoslav, Karol Kuzmány, Janko Kráľ, Samo Chalupka, Ján Botto),[13] *Slovanská lípa* (vedle Svatopluka Čecha a J. V. Sládka též Ján Kollár nebo Ľudmila Podjavorinská)[14] nebo *Slovensko, ty ještě spíš?* (Adolf Heyduk, Svatopluk Čech, Jan Neruda, Jaroslav Vrchlický).[15] Smysl těchto brožurek byl propagačně-informační a měl připomínat autory, kteří měli v dané době povzbudit národní cítění. Jak ostatně zmiňuje většina účastníků západního odboje, hlad po literatuře byl až neuvěřitelný.

V další beletristické produkci západního exilu lze též najít i nepříliš známé dílo pražského Němce a antifašisty Franze Carla Weiskopfa, žijícího od roku 1939 v Americe, který vyšel pod názvem *Brieždi sa. Román o podzemnom boji na Slovensku* (New York, 1943);[16] ukázka z něj vyšla i česky v časopise *Obzor* pod názvem Před novým svítáním, román česky nikdy nevyšel.[17] Weiskopf v předmluvě mj. zmiňuje, že chtěl jako „*nemecký protifašistický spisovateľ vzdať hold a vysloviť svoju lásku slovenskému ľudu a zemi,*

[11] V případě Věry Szathmáryové-Vlčkové je to navíc diskutabilní, protože její sbírka *Praze* z roku 1941 je psána česky i slovensky.

[12] Jako ukázka nám může posloužit následující příklad: „*Teraz mladý párik trávil svoje medové dni v New Yorku. Při čom tiež navštevovali Svetovú výstavu. (...)*
Taktiež sa zúčastnili prvej veľkej manifestácie, spojenej so sokolským zletom, za odboj pre znovu oslobodenie Československej republiky. (...)
Tej manifestácie sa zúčastnili a na nej prehovorili za odboj mnohí poprední mužovia, jako americkí tak i československí. Medzi nimi i sám prezident Československej republiky, dr. Eduard Beneš, ktorý bol v tú dobu americkým hosťom". MICHALCOVÁ, Anna: *Strom bez ovocia*. New York : New Yorkský Denník, 1945, s. 310.

[13] Mrtví živým sv. 18, 1943.

[14] Mrtví živým sv. 23, 1943.

[15] Mrtví živým sv. 17, 1943.

[16] Román byl vydán původně v roce 1942 pod názvem *Dawn breaks. A novel from the V–front* (nakladatelství Duell, Sloan and Pearce) v anglickém překladu Heinze a Ruth Nordenových. Slovensky vyšel nejprve na pokračování v časopisu *Ľudové zvesti* v roce 1943.

[17] Weisskopf (sic!), F. C. (New York): Před novým svítáním. In: *Obzor*, roč. 2, únor 1942, č. 2, s. 6 – 7.

o ktorej i ja hovorím, že je mojím domovom, mojou vlasťou (...)."[18] Jak ovšem napsal v recenzi na tuto knihu Eduard Goldstücker: „*Kniha rozpráva o slovenskej dedine kdesi na severovýchode Slovenska, kde sa ľudia pripravujú na otvorený boj s nacizmom a jeho pomocníkmi. Vypuknutím tohoto boja sa román končí. (...) Všetko je nápadne ľahké v tejto knihe. Rádiový prístroj sa opatrí obratom ruky, guľomety prídu včas ako na zavolanie, celá dedina sa obráti k správnym názorom po krátkej reči drotára a po zaspievaní národnej pesničky s novými, protifašistickými slovami. Je treba, aby uväznený drotár utiekol z väzenia? Nič ľahšieho: Dvoma vetami v lámanej nemčine si získa sympatie nemeckej stráže, kamaráti vybijú okno pivnice, spustia mu povraz a on sa vyšplhá ako nič. (...) Od začiatku do konca je všetko v tejto knihe až neuveriteľne šablónovité. (...) i tá krajina je umelá. Umelá ako hollywoodská kulisa.*"[19] Weiskopf se pravděpodobně daleko lépe zapsal do vzájemné spolupráce československých intelektuálů jako sestavovatel literární antologie *Hundred Towers* (New York, 1945), do které zařadil vedle prozaiků také mj. básníky Nezvala, Halase, Novomeského, Łysohorského, Kraska a další.[20]

Nejpodnětnější a pro obě jazykové oblasti velmi důležité i z tohoto důvodu chápeme jednotlivé knižně vydané básnické sborníky a almanachy, ve kterých se kromě jmen autorů předmnichovských objevují (byť velmi málo) také autoři píšící přímo v britském exilu.[21] Z české strany se jedná zejména o sborník se symbolickým názvem *Domů* (Londýn, 1940). Ačkoliv zde byly verše většinou tištěny anonymně, nacházíme zde také vedle autorů českých i báseň Martina Rázuse *Hoj zem drahá*[22] z roku 1918, s příznačnými verši: „*Matkou naša Vltavienka, / otcom Dunaj valný*", která zejména na konci třicátých let po Rázusově smrti vzbudila značnou polemiku v dobovém tisku.

K zřejmě nejdůležitějším básnickým sborníkům pak patřila publikace *Ústy domova* (Londýn, 1941), která vyšla v redakci Karla Brušáka a Oty Ornesta jako první svazek Edice Mladého Československa. Slovenská exilová obec se dočkala v redakci Vlada Clementise a Laca Duchače již výše zmiňovaného sborníku *Zem spieva*.[23] Ten vyšel dokonce ve dvou vydáních v roce 1942 a 1945 a je vlastně slovenskou odpovědí na koncepci Brušákova a Ornestova díla. Pro tyto dvě publikace je typické maximální sledování toho, co se dělo v obou rozdělených státech, tedy jak v protektorátu, tak i ve Slovenském státu.

---

[18] Weiskopf, F. C. *Brieždi sa*. New York, 1943. Překlad Dr. Šarišan, s. 9.

[19] GOLDSTŰCKER, Eduard: Tak to nejde. In: *Nové časy*, roč. 2, květen – červen 1944, s. 140.

[20] Zde by bylo možné připomenout i polskou antologii *Z wojennej poezji Czechoslowacji* (Londýn : Nowa Polska, 1944), ve které se však ze slovenských básníků objevuje jen Theo H. Florin, nebo další sborníky a knihy, ve kterých se objevili čeští a slovenští autoři (mj. sborník *Daylight. European Arts and Letters Yesterday, Today, Tomorrow. Volume 1*. Londýn : Hogarth Press, 1941).

[21] Sborníkům s českou účastí je věnována i studie Michala Jareše Poezie ve sbornících britského válečného exilu. In: *Soudobé dějiny*, roč. 14, 2007, č. 1, s. 44 – 69.

[22] RÁZUS, Martin: Hoj, zem drahá... In: *Domů*. Londýn, 1940, s. 28.

[23] Konstatujeme zde ve shodě s Otakarem Odložilíkem: „*Počítal jsem obě knížky* [*Ústy domova* a *Zem spieva* – pozn. MJ] *mezi nejlepší zahraniční publikace, protože byly uchystány pro tisk jemnou znaleckou rukou.*" – ODLOŽILÍK, Otakar: Slovenský seminář v Londýně. In: *Elán*, roč. 15, 30. 4. 1946, č. 5 – 6, s. 13. – srovnej též text Juraje Slávika: „[*Zem spieva*] *Bola (...) iste najčítanejšia a najrozšírenejšia a najlepšie redigovaná zbierka básní zo všetkých našich podobných zahraničných vydaní.*" – SLÁVIK, Juraj – NERESNICKÝ, Juraj: Odbojová poézia Čechov a Slovákov. In: *Slovenské pohľady*, roč. 63, 1947, č. 5, s. 291.

Proto například ve sbornících českých nacházíme i básnické texty přetištěné z *Lidových novin*, v *Zemi spieva* se zase objevuje například báseň Ľudo Ondrejova ze sbírky *Pijanské piesne*, která vyšla v roce 1941, nebo texty z Novomeského *Svätého za dedinou* z roku 1940. Snaha přinést informace o dění doma v mnohém překrývala vnímání toho, v čem exulanti žili. Proto se v exilových periodikách přetiskovaly zprávy o anketě *Lidových novin*, stejně jako byla sledována aktuální vydavatelská produkce jak českých, tak i slovenských nakladatelství. Stejným způsobem informovaly o situaci v obou zemích také časopisy a noviny. Z tehdejšího pohledu nebyla situace v exilu tak důležitou, aby se o ní psalo a informovalo více – byť téměř každý den se na nejrůznějších místech Británie pořádaly přednášky, koncerty, čaje, divadelní představení, bohoslužby nebo výstavy (například v ustaveném Czechoslovak British Friendship Clubu). Šlo o to maximálně udržet kontakt s domovem a připravovat se na návrat do osvobozeného domova. K tomuto názoru se přiklánělo vlastně vše. Juraj Slávik ve shodě s dalšími autory té doby napsal: „*Za šesť rokov emigrácie preciťovali sme veľký smäd po slovenskej knižke. Tým, ktorí si priniesli so sebou do zahraničia knihy básní, alebo krásnej prózy, tým, ktorí si získali takéto poklady z verejných alebo súkromných knižníc, sme závideli (...)*“.[24]

Slávik inicioval ještě vznik dvou dalších sborníků, nazvaných: *Pred ohnivým drakom* (Londýn, 1941) a *Hnev svätý* (Londýn, 1944). Ovšem v tomto případě se vlastně nejedná čistě o sborníky jako takové. Na počátku čtyřicátých let se totiž dostal do Británie díky Jánu Čaplovičovi rukopis nových veršů básníka Janka Jesenského. Sestavovatelé knihy *Pred ohnivým drakom* – zmiňovaní Čaplovič a Slávik – si byli vědomi, že by vydáním těchto textů mohli Jesenského ohrozit. „*Pustili sme teda do emigrantského sveta verziu, že máme z domova básne mnohých autorov, že tu ide o poéziu domáceho podsvetia*“.[25] Ve srovnání s tím se tyto obavy o ohrožení autorů projevovaly i ve vydavatelské praxi českého exilu: mj. zde vyšla kniha podepsaná Jan z Protektorátu, mnoho debutujících autorů si zvolilo nejrůznější pseudonymy, aby nebyla jejich žijící rodina v protektorátu ohrožena.

Z knihy *Pred ohnivým drakom* se ale sborník nakonec stal – sestavovatelé totiž po delším hledání získali i báseň Maši Haľamové, kterou do svého výboru z Jesenského textů zařadili. Druhá kniha, *Hnev svätý*, byla opět Jesenského práce, a jejími redaktory se stal Theo H. Florin a Vlado Clementis. I tato sbírka je ale nakonec vydávána jako druhý svazek prací „odbojného Slovenska“.

Časopisy: *Nové časy*

Vzhledem k dalšímu vymezení tématu se budeme podrobněji věnovat zejména dvěma periodikům, ve kterém je vzájemná a fungující spolupráce Čechů a Slováků patrná asi nejvíce: k časopisu *Obzor* a zejména k Florinovým *Novým časom*. Stranou většinou ponecháváme (byť místy podstatná a pro chápání fungování exilu zřejmě nezbytný) další periodika, a to týdeník československé vlády *Čechoslovák* (nejprve s podtitulem „v Anglii“), levicový čtrnáctideník *Mladé* (později *Nové*) *Československo*, případně Bechyněho

[24] SLÁVIK, Juraj: Janko Jesenský v druhom zahraničnom odboji. In: *Elán*, roč. 15, 28. 2. 1946, č. 3 – 4, s. 6.
[25] Tamtéž, s. 7.

Nová svoboda, a dále řadu cyklostylovaných novin a časopisů (hlavně vojenských, ale také Tigridův a Bergerův *Kulturní zápisník*).[26]

Časopis *Obzor* byl vydávaný za podpory ministerstva informací exilové vlády a vycházel v letech 1941–1944, přičemž v jeho redakci se takřka od začátku pohyboval Viktor Kripner, básník, překladatel a publicista, který byl od roku 1934 v Francii. Více než jeho dílo poetické je třeba vyzdvihnout neustále oživovanou a v praxi uskutečňovanou snahu o vytvoření spolupracujícího kulturního společenství z velmi rozbitého exilového světa. V *Obzoru* se proto objevují texty slovenské, a to jak kritické a publicistické, tak i beletrie (mezi autory patří například Juraj Slávik, Kornel Synek [= Evžen Klinger]). Častá je zde spolupráce zejména s T. H. Florinem, který v *Obzoru* publikoval velmi často: mimo jeho poezii zde najdeme například články o slovenské literatuře (např. o Hviezdoslavovi), kritické komentáře k situaci na Slovensku a podobně. Tato spolupráce je zřejmá již z toho důvodu, že Florin stejně jako Kripner žil od poloviny třicátých let ve Francii, společně odcházeli přes internační tábor v Marseille z okupované Francie do Portugalska a poté do Velké Británie.[27]

S Florinovým jménem se dostáváme k dalšímu kulturně-politickému časopisu jménem *Nové časy*, který navazoval na Florinův pařížský list *Slovenský chýrnik*. *Nové časy* vycházely v letech 1942–1944 (poslední číslo z konce roku 1944 je však již zcela věnováno SNP), a v jejich úvodníku z července 1942 se mj. píše, že „*bolo treba, aby v našej spoločnej československej akcii zaznelo súzvučné slovenské slovo*".[28] Toho nakonec Florin jako vydavatel a redaktor využíval možná víc než v podobně založeném *Obzoru*, byť se *Nové časy* přibližovaly svými politickými úvahami spíše *Čechoslováku*. Je to logické, protože *Nové časy* byly zčásti periodikem pro v té době vzniklý Slovenský seminár, kde Florin pracoval jako tajemník. „*Nestačilo vydávať prednášky a koreferáty tlačou a cyklostylom. Bol veľmi potrebný aj časopis. Hovoril som o tom s členmi predsedníctva Slovenského seminára. Navrhol som Náš život alebo Nový život. Ostalo pri Clementisovom návrhu – Nové časy. Prvého augusta* (sic!) *1942 vyšlo prvé číslo Nových časov*".[29]

---

[26] Na tomto místě by bylo ale možné zmínit alespoň letmo anglicky psaný časopis *Review 45*, který po zániku *Kulturního zápisníku* začal vydávat Pavel Tigrid s Valterem Bergerem. Na samém sklonku války zde ve spolupráci s překladateli Paulem Selverem a Walterem Morisonem vyšla také malá antologie překladů slovenské poezie, uvedená krátkou statí nazvanou From slovak poetry (*Review* 45, zima 1944-45 [únor 1945], č. 1, s. 5 – 9). V ní byl vedle Krále, Kraska, Botta a Hviezdoslava představen také Novomeský a Florin. Zmiňovaný Paul Selver také přeložil a zasvěceným úvodem doplnil knihu až po válce vydanou antologii *A Century of Czech and Slovak poetry* (Londýn, New Europe Publishing – Prague Press, 1946).

[27] Samotný pobyt v Marseille však byl nejen pro zmiňované autory do jisté míry inspirativní. V roce 1941 totiž vyšel v Chicagu sborník nazvaný *Vzpomínky a naděje*, do kterého kromě Florina a Kripnera (ten pod pseudonymem Kver) přispěli svými básnickými texty také Karol Pajer (pod jménem Karol Jankin), Josef Suchý (pod jménem Jindřich Malý), František Hejtman (pod jm. Václav Smol), Jiří Andrla (pod jm. Vladimír Chrám), Josef Volf-Williams (pod jm. Josef Vlček), Josef Fišera (pod jm. Václav Svoboda) a dále pseudonymní autoři Juraj Mura, Sláva Zaradička a H. M. Sborník soustřeďuje básně autorů internovaných v Marseille při jejich útěku z okupované Francie.

[28] Nepodepsaný úvodník (pravděpodobně Florinův) Slovo na cestu. In: *Nové časy*, roč. 1, 1. 7. 1942, č. 1, s. 2.

[29] FLORIN, Theo H.: *Sentimentálna púť*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1988, s. 92. Ačkoliv se Florin plete v dataci, lze mu pravděpodobně věřit ve vlivu Clementise na samotný rozvoj a podporu celého periodika.

V *Nových časech* se proto objevují články i od českých politiků (např. Huberta Ripky nebo Jana Masaryka[30]) nebo publicistů a spisovatelů – František Langer, Pavel Tigrid, Josef Kodíček a samozřejmě též Viktor Kripner. K velmi zajímavým textům můžeme z hlediska našeho tématu přiřadit i Slávikovu úvahu Kultúrny prínos československej republiky na Slovensku[31] s tezemi typu: „*Nepochybne bola veľkou vzpruhou i súťaživosť, ktorá nutkala Slovákov, priblížiť sa čo nejskoršie kultúrnej úrovni českého života*", nebo již výše zmiňovaný článek Františka Langera. K nejtypičtějším ukázkám česko-slovenské spolupráce na stránkách exilových časopisů však patří dílo Věry Szathmáryové-Vlčkové. Tato bilingvní autorka totiž část svého díla napsala česky a část slovensky. Její verše jsou sice vedle Florina, Slávika a Miloš K. Mlynaroviče (byť ten žil v USA již od začátku 20. století) téměř jedinou ukázkou slovenské poezie exilové. Poválečný výbor z básnického díla nazvaný *Za domovinou*, vyšel v roce 1946 a přináší ukázku jak české, tak i slovenské autorčiny tvorby. Ovšem jak sama autorka napsala ve svých vzpomínkách: „*Hořkou touhou po domově hnána, psala jsem neumělé verše o Praze, o Slovensku, o našich, o všem, co hýbalo našimi srdci daleko od vlasti*".[32] Při jejich čtení je ale patrné, že dobová hodnota veršů byla silnější než trvalejší hodnota estetická; ostatně to potvrdil velmi opatrně i Juraj Slávik: „*Mnohé básne boly príležitostné a politické, ale bola to politická poézia skutočne pekná a vykonávajúca svoje poslanie*".[33]

Florinovi se podařilo v *Nových časoch* shromáždit jinak často rozhádané hlasy mezi levicí a pravicí v exilu a tisknul většinu bez ohledu na jejich politický názor i přesvědčení. Otakar Odložilík charakterizuje přispěvatele *Nových časů* jako „*všichni myslící a pracující Slováci a z české strany lidé, kterým ležela na srdci otázka československého soužití v osvobozené republice*".[34] To ostatně ukazuje i anketa Čo sa páči a čo sa nepáči na *Nových časoch,*[35] do které přispěli jak komunista Vilém Nový, tak Pavel Tigrid, Hubert Ripka, Jaroslav Stránský nebo František Langer a Viktor Kripner. V této anketě shrnul Pavel Tigrid velmi věcně celou problematiku česko/slovenskou a její důležitost se jí zaobírat: „*V druhém ročníku mohly by snad Nové časy věnovati více místa studiím – odborným a nesentimentálním – o poměru česko-slovenském, uvažovati o československých stycích, zejména kulturních, a připravovati půdu k lepší a stálé spolupráci Čechů a Slováků v oblasti duchovního úsilí*".[36] Že k tomu nadále docházelo jen občas dokazují další strany exilových časopisů a novin. Platí zde zřejmě nejsilněji poválečná slova Milana Pišúta: „*Čím menší tlak so strany českej, tým spontánnejší je sbližovací a sjednocovací proces oboch národov*".[37] Proto se na

[30] Zde ovšem připomínáme, že jeho článek Čujem zvonce oviec je psán slovensky a podepsán Ján Masaryk. (*Nové časy*, roč. 1, 1. 9. 1942, č. 3, s. 42)

[31] SLÁVIK, Juraj: Kultúrny prínos československej republiky na Slovensku. In: *Nové časy*, roč. 2, listopad 1943, č. 4, s. 55 – 56.

[32] SZATHMÁRYOVÁ-VLČKOVÁ, Věra: *Putování za svobodou*. Praha : Československý kompas, 1946, s. 157.

[33] SLÁVIK, Juraj – NERESNICKÝ, Juraj: Odbojová poézia Čechov a Slovákov. In: *Slovenské pohľady*, roč. 63, 1947, č. 5, s. 294.

[34] ODLOŽILÍK, Otakar: Slovenský seminář v Londýně. In: *Elán*, roč. 15, 30. 4. 1946, č. 5 – 6, s. 12.

[35] *Nové časy*, roč. 1, květen – červen 1943, č. 11 – 12, s. 186 – 187.

[36] Tamtéž, s. 187.

[37] PIŠÚT, Milan: České vplyvy na Slovensku. In: *Tvorba*, roč. 6, 1947, č. 4 – 5, s. 64.

stránkách *Nových časov* objevila například recenze nadrealistických sborníků *Sen a skutočnosť* a *Ve dne a v noci*, kterou napsala Libuše Pánková (vl. jménem Libuše Vokrová, jinak též překladatelka T. S. Eliota).[38] A z druhé strany – číslo 10 – 11 *Nových časov* z května/června 1944 přineslo i několik článků věnovaných vztahu Slováků k Čechům, toto téma vycházelo z přednáškového cyklu ve Slovenském semináři, na němž mj. vystoupili Jaroslav Stránský, Fedor Hodža, Vladimír Klecanda nebo Karel Nigrín. Vznikající spolupráci vlastně zahubil mír a také přišlé SNP: poslední dvojčíslo *Nových časů* bylo nazváno jako *Slovenské povstanie* a znamenalo vlastně konec časopisu.

Na závěr by bylo dobré shrnout: literární a kulturní spolupráce mezi Čechy a Slováky existovala v britském válečném exilu zejména díky v nepříliš velké komunitě kolem kulturních časopisů, do kterých přispívali ze slovenské strany zejména Vlado Clementis, Juraj Slávik, Theo H. Florin a Věra Szathmáryová-Vlčková, a ze strany české Josef Kodíček, František Langer, Karel Brušák, Viktor Kripner, Viktor Fischl, Jiří Mucha a další.[39] Vzhledem k tomu, že část aktérů odešla po roce 1948 do nové emigrace a část byla v padesátých letech pronásledována stávajícím politickým režimem, nebyly doposud ani zpřístupněny a zhodnoceny základní prameny: jednotlivé časopisy z válečné doby jsou roztroušeny a nenacházejí se v úplnosti nikde. Odložilíkova slova: „*Předpokládám, že dojde i na výbor statí z Nových časů, který by ukázal, jak pracoval Slovenský seminář a jakými problémy se zaměstnávali slovenští politikové a publicisté za hranicemi*“,[40] nebyla prozatím (po takřka pětašedesáti letech) naplněna. To platí i o rukopisných pozůstalostech a textech, které vyšly jen časopisecky – škoda je to zejména v případě vzpomínek Juraje Slávika-Neresenického nazvaných *Moja pamäť – živá kniha*, jejichž první díl, který se věnuje letům 1890 – 1918 vyšel knižně (New York, 1955). Zbytek rozsáhlých pamětí však existuje pouze na pokračování v nedostupném periodiku *New Yorský denník*, kde je prý Slávik publikoval ještě během šedesátých let. Snad do budoucna: až budeme schopni poznat jednu z mála našich odbojových činností (stejně tak by měla být soustředěna pozornost na východní exil v Moskvě, který je možná ještě víc neznámý než ten na Západě), pak teprve dosáhneme odkazu jedné Slávikovy věty: „*Kiež by budúce pokolenia mohli o nás vydať svedectvo, že sme vo veľkých dobách neboli malými a márnotratnými*“.[41]

[38] PÁNKOVÁ, Libuše: Dva snopy naděje. In: *Nové časy*, roč. 2, březen – duben 1944, č. 8 – 9, s. 122.

[39] Připomenut by měl být také Eduard Goldstücker, který (byť rodák ze slovenského Podbielu) ovšem psal většinou své příspěvky česky.

[40] ODLOŽILÍK, Otakar: Slovenský seminář v Londýně. In: *Elán*, roč. 15, 30. 4. 1946, č. 5 – 6, s. 13.

[41] SLÁVIK, Juraj: Sme časťou národa. In: *Nové časy*, roč. 1, 1. 7. 1942, č. 1, s. 13.